

حقوق سازمان‌های بین‌المللی

شخصیت، مسئولیت، مصونیت

دکتر سیدقاسم زمانی

عضو هیأت علمی دانشگاه علامه طباطبائی

مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی

تهران - ۱۳۸۴

فهرست نویسی پیمانی از القطار (فیفا):

زمانی، قاسم، ۱۳۴۶ -

حقوق سازمانهای بین المللی: شخصیت، مسؤولیت، مصونیت/قاسم
زمانی--تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهردانش، ۱۳۸۴.
۳۰۴ ص.

ISBN: 964-8200-05-X

ص.ع. به انگلیسی: Law of international organizations: personality
responsibility, immunity

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیفا.

۱. سازمانهای بین المللی -- مصونیتها و امتیازهای حقوقی، الف. عنوان.

۳۴۱/۲

JZ۴۸۳۹/۲۸ج۷

۱۹۳۴۷-۸۴م

کتابخانه ملی ابران

عنوان: حقوق سازمانهای بین المللی: شخصیت، مسؤولیت، مصونیت

تألیف: دکتر سیدقاسم زمانی

ناشر: مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهردانش

نوبت چاپ: اول

سال چاپ: ۱۳۸۴

شمارگان: ۱۵۰۰ نسخه

شابک: ۹۶۴-۸۲۰۰-۰۵-X

امور فنی و اجرا: احمد قاسمی فینی

حق چاپ محفوظ است.

تهران- کریم خان زند - خیابان سنایی - خیابان نهم - کوچه کیلان - پلاک ۱۱، کد پستی: ۱۵۸۵۷۴۳۱/۱

سندوق پستی: ۱۵۸۷۵/۴۵۳۹ تلفن: ۸۸۸۱۱۵۸۱ نمابر: ۸۸۸۱۱۵۸۰ Email: info@sdil.org

فهرست مطالب

عناوین اختصاری.....	۱۱
مقدمه.....	۱۳
فصل اول: شخصیت سازمان های بین المللی در نظام حقوقی بین المللی	۲۱
مبحث اول: مفهوم سازمان بین المللی.....	۲۱
مبحث دوم: شخصیت حقوقی بین المللی سازمان ها.....	۲۶
گفتار اول: منشأ و قلمرو شخصیت حقوقی سازمان ها.....	۲۷
گفتار دوم: آثار مترتب بر برخورداری سازمان ها از شخصیت حقوقی بین المللی ..	۳۵
مبحث سوم: سازمان بین المللی، تجمع حاکمیت ها یا برخوردار از حاکمیت؟	۳۹
مبحث چهارم: حقوق سازمان های بین المللی؟.....	۴۱
فصل دوم: التزام سازمان های بین المللی به حقوق بین الملل	۴۷
مبحث اول: التزام سازمان بین المللی به سند تأسیس.....	۴۹
مبحث دوم: معاهدات بین المللی منعقدۀ توسط سازمان	۵۱
گفتار اول: اهلیت حقوقی سازمان بین المللی برای عقد معاهده.....	۵۲
بند اول: مبنا و چارچوب اهلیت سازمان	۵۲
بند دوم: اختیارات ضمنی سازمان	۵۵
گفتار دوم: التزام سازمان به معاهدات منعقدۀ	۵۷
مبحث سوم: انتقال تعهد از دولت های عضو به سازمان	۵۹

مبحث چهارم: حقوق بین‌الملل عرفی	۶۴
مبحث پنجم: اصول حقوقی	۷۰
مبحث ششم: اعمال یکجانبه	۷۳
فصل سوم: اعمال قابل انتساب به سازمان‌های بین‌المللی	۷۷
مبحث اول: اصول عمومی انتساب اعمال در حقوق بین‌الملل	۷۸
مبحث دوم: اعمال ارگان‌های بین‌المللی	۸۳
گفتار اول: ارگان‌های سازمان	۸۴
گفتار دوم: ارگان‌های ملی تحت اختیار سازمان	۸۸
مبحث سوم: اعمال کارکنان (کارگزاران) بین‌المللی	۱۰۰
گفتار اول: کارمندان بین‌المللی	۱۰۱
گفتار دوم: کارشناسان بین‌المللی	۱۰۲
مبحث چهارم: قلمرو انتساب اعمال ارگان‌ها و کارکنان بین‌المللی	۱۰۵
گفتار اول: اعمال رسمی و خصوصی	۱۰۵
گفتار دوم: نقش اختیارات در انتساب عمل به سازمان	۱۱۱
فصل چهارم: رهیافت مسئولیت سازمان‌های بین‌المللی در حقوق بین‌الملل	۱۲۱
مبحث اول: مسئولیت در نظام حقوقی بین‌المللی	۱۲۲
مبحث دوم: استفاده از اصول مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها در مورد سازمان‌های بین‌المللی؟	۱۲۵
فصل پنجم: مسئولیت بین‌المللی سازمان‌های بین‌المللی	۱۳۳
مبحث اول: تخلف بین‌المللی سازمان	۱۳۳
مبحث دوم: عدم تأثیر منشأ تعهد نقض شده در ایجاد مسئولیت	۱۳۵
مبحث سوم: توجیه‌پذیر نبودن استناد سازمان به مقررات داخلی	۱۳۶
مبحث چهارم: مسئولیت ناشی از اعمال منع نشده در حقوق بین‌الملل: تعدیل	

۱۳۸	رکن قانونی مسؤولیت سازمان؟
۱۴۵	فصل ششم: در جست و جوی مرز میان مسؤولیت بین المللی سازمان و اعضای آن
۱۴۶	مبحث اول: فرضیه نخست - نفی مسؤولیت اعضاء در قبال اعمال سازمان
۱۴۶	گفتار اول: استقلال شخصیت حقوقی سازمان از اعضا
	گفتار دوم: پیش بینی فقدان مسؤولیت اعضاء در سند مؤسس: تقویت یا
۱۵۱	تضعیف فرضیه؟
۱۵۵	مبحث دوم: ابهامات فرضیه و امکان طرح مسؤولیت اعضای سازمان
۱۵۷	گفتار اول: موافقت نامه های مختلط و توزیع صلاحیت میان سازمان و اعضا
۱۶۴	گفتار دوم: آیا اعضاء به موافقت نامه های منعقدۀ سازمان ملتزم هستند؟
۱۶۶	گفتار سوم: مسؤولیت های ناشی از اجرای تصمیمات سازمان توسط اعضا
۱۷۳	گفتار چهارم: اعمال نظارت اعضاء بر سازمان و تأثیر آن بر انتساب مسؤولیت
	مبحث سوم: همزیستی مسؤولیت سازمان و اعضا: رژیم های مسؤولیت ثانوی
۱۷۷	و تضامنی
۱۸۵	فصل هفتم: عوامل رافع وصف متخلفانه اعمال ارتكابی سازمان های بین المللی
۱۸۶	مبحث اول: اقدامات متقابل
۱۹۲	مبحث دوم: حوادث غیر مترقبه و فورس ماژور
۱۹۵	مبحث سوم: دفاع مشروع
۱۹۹	مبحث چهارم: حالت ضرورت
۲۰۲	مبحث پنجم: وضعیت اضطراری
۲۰۳	مبحث ششم: رضایت و تقصیر قربانی
۲۰۹	فصل هشتم: آثار و نتایج مسؤولیت سازمان های بین المللی
۲۰۹	مبحث اول: لزوم جبران خسارت و محدودیت امکانات سازمان های بین المللی
۲۰۹	گفتار اول: لزوم جبران خسارت

گفتار دوم: تقابل اصل لزوم جبران خسارت با اصل کارایی سازمان‌ها.....	۲۱۰
مبحث دوم: شیوه‌های جبران خسارت	۲۱۴
گفتار اول: اعاده وضع به حالت سابق	۲۱۴
گفتار دوم: پرداخت غرامت.....	۲۱۷
گفتار سوم: جلب رضایت زیان‌دیده.....	۲۲۰
مبحث سوم: توسل مقدماتی به مراجع ذی صلاح سازمان‌ها جهت جبران خسارت ..	۲۲۰
فصل نهم: مصونیت سازمان‌های بین‌المللی در گستره نظام‌های ملی	۲۲۷
مبحث اول: شخصیت حقوقی سازمان‌ها در محدوده نظام‌های ملی.....	۲۲۸
مبحث دوم: مصونیت قضایی سازمان‌ها در مقابل دادگاه‌های ملی	۲۳۱
مبحث سوم: راهکارهای مقابله با سوءاستفاده از مزایا و مصونیت‌های اعطایی به سازمان‌های بین‌المللی	۲۳۸
نتیجه	۲۴۷
ضمائم	۲۵۵
پیش‌نویس مقدماتی کمیسیون حقوق بین‌الملل در مورد «مسئولیت سازمان‌های بین‌المللی».....	۲۵۷
کنوانسیون مزایا و مصونیت‌های سازمان ملل متحد مصوب ۱۳ فوریه ۱۹۴۶ ...	۲۶۴
فهرست راهنما	۲۷۳
فهرست منابع	۲۷۹

عناوین اختصاری

AASL =	Annals of Air and Space Law.
AFDI =	Annuaire Francais de Droit International.
AIDI =	Annuaire de l'Institut de Droit International.
AJIL =	American Journal of International Law.
BYIL =	British Year Book of International Law.
CJTL =	Columbia Journal of Transnational Law.
CYIL =	Canadian Yearbook of International Law.
ECR =	European Court Reports (Reports of the Court of Justice of the European Communities).
EJIL =	European Journal of International Law.
EPIL =	Encyclopedia of Public International Law.
FYIL =	Finnish Yearbook of International Law.
HILJ =	Harvard International Law Journal
IAEA =	International Atomic Energy Agency.
ICJ =	International Court of Justice.
ICLQ =	International and Comparative Law Quarterly.
IJIA =	Iranian Journal of International Affairs.
IJIL =	Indian Journal of International Law.
ILM =	International Legal Materials.
ILR =	International Law Reports.
IO =	International Organization.
IOLR =	International Organizations Law Review.
IRAN-U.S.C.T.R.=	Iran-United States Claims Tribunal Reports.

ITLOS =	International Tribunal for the Law of the Sea.
LJIL =	Leiden Journal of International Law.
MJIL =	Michigan Journal of International Law.
NILR =	Netherlands International Law Review.
NJIL =	Nordic Journal of International Law
NYIL =	Netherlands Yearbook of International Law.
PCIJ =	Permanent Court of International Justice.
PCLOS =	Proceedings of the Colloquium on the Law of Outer Space.
Proc ASIL =	Proceedings of the American Society of International Law.
PYIL =	Polish Yearbook of International Law.
RBDI =	Revue Belge de Droit International.
RCADI =	Recueil des Cours, Academie de Droit International.
RDISDP =	Revue de Droit International de Sciences Diplomatiques et Politiques.
RDIDC =	Revue de Droit International et de Droit Comparé.
REDI =	Revue Egyptienne de Droit International.
RGDIP =	Revue Générale de Droit International Public.
RHDI =	Revue Hellénique de Droit International.
RIAA =	Reports of International Arbitral Awards.
SJIL =	Stanford Journal of International Law.
SJILC =	Syracus Journal of International Law and Commerce.
TILJ =	Texas International Law Journal.
UN =	United Nations.
UNJY =	United Nations Juridical Yearbook.
UNTS =	United Nations Treaty Series.
YILA =	Yearbook of the International Law Association.
YILC =	Yearbook of the International Law Commission.
YIO =	Yearbook of International Organizations.
YECHR =	Yearbook of European Convention of Human Rights.
YEL =	Yearbook of European Law.
YJWPO =	Yale Journal of World Public Order.

مقدمه

تاریخ جامعه بشری آکنده از وقایع مختلفی است که برخی از آنها پیشرفت‌های مادی و معنوی فراوان به ارمغان آورده و بعضی نیز بشریت را به مصائب و خسارات بسیار مبتلا ساخته است. به هر حال یکی از مهم‌ترین آثار و نتایج تحولات مختلف در دو قرن اخیر، گسترش روابط بین‌المللی بوده است. به واقع از قرن نوزدهم به بعد روابط غالباً دو جانبه و دیپلماتیک دولت‌ها^۱ به تدریج با افزایش وابستگی متقابل چنان متحول شد که همکاری سازمان‌یافته آنها به عنوان ضرورت اساسی زیست بین‌المللی اهمیت مضاعف یافت. این حرکت ابتدا در حوزه مسایل فنی (که سرشت سیاسی کمتری داشتند) و با ایجاد کمیسیون‌های رودخانه‌ای و اتحادیه‌های بین‌المللی^۲ آغاز شد و سپس با تکیه بر مبانی مستحکم سیاسی و حقوقی به سایر عرصه‌های بین‌المللی نیز نفوذ نمود.

و بدین ترتیب «سازمان‌های بین‌المللی» به عنوان ارگانیسم‌هایی بین‌المللی برای

^۱ با تشکیل کنفرانس وین در سال ۱۸۱۵ میلادی و تجلی اراده جمعی دولت‌ها در قالب اعلامیه نهایی کنفرانس، معاهده چندجانبه بین‌المللی به عنوان ابزاری مناسب برای ایجاد نهادهای بین‌المللی، توجه کشورها را به خود جلب نمود.

^۲ کمیسیون راین در سال ۱۸۱۵، کمیسیون آلب در ۱۸۲۱ و کمیسیون دوارو در ۱۸۳۵ میلادی به عنوان اولین نهادهای بین‌المللی دائمی بودند که در نیمه اول قرن نوزدهم پای به عرصه وجود نهادند. علاوه بر این اتحادیه بین‌المللی تلگراف در ۱۸۶۵، اتحادیه پست جهانی در ۱۸۷۸ و اتحادیه حمل و نقل کالا از طریق راه آهن (۱۸۹۰) زمینه‌ساز ایجاد سازمان‌های بین‌المللی جدید در قرن بیستم محسوب می‌شوند.

A. EL-Erlan, "The Legal Organization of International Society", In M. Sorensen (ed.), *Manual of Public International Law*, Martin's Press, 1968, pp. 57-67.

حل مشکلات ناشی از روابط بین‌الملل مددکار دولت‌ها شدند»^۳ تا آن حد که، در حال حاضر همچون نهادهایی حقوقی به تقریب در تمام عرصه‌های روابط بین‌الملل حضوری فعال یافته‌اند. سازمان‌های بین‌المللی با پی‌موند مرزهای جغرافیایی، تقریباً در تمام حوزه‌های بین‌المللی ریشه دوانده‌اند: از اعماق اقیانوس‌ها و دریاها تا کوهکشان‌های دوردست، و از ذرات اتم تا جای‌جای بسیط خاک، در همه جا سازمان‌های بین‌المللی حضوری مؤثر دارند. مسائل مربوط به صلح و امنیت جهانی و منطقه‌ای (سازمان ملل متحد، سازمان پیمان آتلانتیک شمالی و...)، اقتصاد و تجارت بین‌المللی (سازمان جهانی تجارت، جامعه اروپا، بانک جهانی و...)، حقوق بشر (مراجع ذی‌صلاح در قالب کنوانسیون‌های اروپایی و آمریکایی حقوق بشر، کمیسیون حقوق بشر سازمان ملل و...) و هر مسأله‌ای که به نحوی از انحاء با منافع جامعه بین‌المللی مرتبط باشد^۴ عموماً در چارچوب سازمان‌های بین‌المللی تنظیم می‌گردد.

بی‌تردید رشد شگفت‌انگیز کمی سازمان‌های بین‌المللی نیز از برجسته‌ترین جنبه‌های روابط بین‌المللی در قرن بیستم بوده، که بسیاری را به وجد آورده و به فردایی بهتر امیدوار ساخته است. رشد حیرت‌انگیز سازمان‌های بین‌المللی (دولتی) در نیمه دوم قرن بیستم باعث شد که شمار سازمان‌ها از تعداد تابعان اولیه حقوق بین‌الملل (دولت‌ها) بسیار بالاتر رود،^۵ واقعیتی که شاید تا مدتی پیش حتی تصور آن نیز چندان آسان نبود. افزایش تعداد قابل توجه سازمان‌های بین‌المللی در یک دوره کوتاه حکایت از آن دارد که مکانیسم قبلی اداره روابط بین‌المللی قادر به اجابت

^۳ G. Weisberg, *The International Status of the United Nations*, Oceana Publications, 1961, p. 1.

^۴ برای مثال حمایت مؤثر از محیط زیست، جز از رهگذر همکاری نهادهای بین‌المللی قابل تحقق نیست.

^۵ در سال ۱۹۰۹ تعداد سازمان‌های بین‌المللی به ۳۷ بالغ می‌شد. این تعداد در ۱۹۵۶ به ۱۳۲، در ۱۹۶۰ به ۱۵۴، در ۱۹۶۴ به ۱۷۹، در ۱۹۹۴ به ۲۲۹، و در سال ۱۹۹۸ به ۲۵۸ رسید و اینک از مرز ۵۰۰ سازمان فراتر رفته است.

نیازها و ضرورت‌های امروز جامعه بین‌المللی نبوده است.^۶ در حقیقت هر چند سازمان‌های بین‌المللی نمودی از همکاری میان دولت‌ها هستند اما در عین حال تجلی این واقعیت می‌باشند که اغلب مسائل بین‌المللی به صرف همکاری غیرنهادین میان دو یا چند دولت، قابل انتظام و سازماندهی نیستند.

نهادهای قضایی بین‌المللی که ارمغان رشد و توسعه پدیده سازمانی در جامعه جهانی قلمداد شده و خود سازمان بین‌المللی مستقل یا رکن قضایی یک سازمان بین‌المللی خاص (اما با صلاحیت ذاتی و شخصی نسبتاً گسترده) محسوب می‌شوند در آرای مستدل خویش با تکیه بر براهین عقلی و منطق اجتماعی بین‌المللی، عامل «حاکمیت» را به عنوان عنصر متشکله شخص حقوقی بین‌المللی نفی کرده و در کنار دولت‌ها، سازمان‌های بین‌المللی را از شخصیت حقوقی بین‌المللی حتی در قلمروی فراتر از دولت‌های عضو آن تلقی کردند. برخورداری سازمان‌های بین‌المللی از چنان شخصیتی مبین حیات مستقل و پویا، و مبشر ارتقای فزاینده جایگاه آنها در جامعه جهانی است.

اما جنبه دیگر این تحول مخاطراتی است که در ماهیت اقدامات و فعالیت‌های سازمان‌های بین‌المللی نهفته، و احتمال نقض حقوق دیگران و ورود خسارات را افزون ساخته است. گویا اینک عملیات حفظ صلح و به ویژه اقدامات نیروهای سازمان ملل در کنگو (۱۹۶۳-۱۹۶۰) برجسته‌ترین مصداق عینی نقض حقوق بین‌الملل توسط سازمانی بین‌المللی بوده است،^۷ ولی عرصه‌هایی که در آنها امکان تعدی

^۶ I.I. Lukashuk, "Recommendations of International Organizations in the Normative System", in W.E. Butler, *International Law and the International System*, Martinus Nijhoff, 1987, p. 31.

^۷ پایان جنگ سرد و بروز بحران‌های داخلی و منطقه‌ای، و نیز تفسیر موسع تهدید بر صلح و امنیت بین‌المللی، موارد دخالت سازمان ملل متحد در عملیات نظامی و انتظامی را آنچنان افزون ساخته که مجمع عمومی با تصویب قطعنامه ۴۹/۵۹ در ۹ دسامبر ۱۹۹۴ و سائل انعقاد کنوانسیون راجع به ایمنی ملل متحد و پرسنل وابسته به سازمان را فراهم ساخت. نک:

Convention on Safety of United Nations and Associated Personnel (1994), in Malcolm D. Evans, *Blackstone's International Law Documents*, 3rd ed,

سازمان‌ها به قواعد و مقررات بین‌المللی وجود دارد، بسیار گسترده و گوناگون هستند. سازمان‌های بین‌المللی عهده‌دار خلع سلاح و کنترل تسلیحات (مثل آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، سازمان ممنوعیت سلاح‌های شیمیایی و...) با ایجاد مراکز تحقیقاتی و فعالیت‌های نظارتی و بازرسی^۸ موجب نگرانی بعضی دولت‌ها شده‌اند. سازمان بین‌المللی مخابرات ماهواره‌ای (اینتل سنت) و آژانس فضایی اروپا به پرتاب اجسام فضایی به ماورای مبادرت کرده‌اند که اقدامی بس مخاطره‌انگیز محسوب می‌شود. خلاصه کلام مخاطرات نهفته در فعالیت‌های سازمان‌های بین‌المللی بیش از پیش افزون یافته و بحث مسئولیت بین‌المللی آنها را جلوه‌ای جدید بخشیده است.^۹ بر همین اساس آقای «ال ایریان» مخبر ویژه کمیسیون حقوق بین‌الملل در اولین گزارش خود به کمیسیون در مورد روابط میان دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی در سال ۱۹۶۳ اعلام داشت که افزایش مداوم قلمرو فعالیت‌های سازمان‌های بین‌المللی، ابعاد جدیدی به موضوع مسئولیت سازمان‌ها داده است.^{۱۰}

۸- Blackstone Press Limited, 1996, pp. 434-440.

بدیهی است که حمایت از نیروها و پرسنل سازمان ملل در مناقشات نظامی یک جنبه گویا از بسط اقدامات اجرایی سازمان‌های بین‌المللی است که رأی مشورتی دیوان بین‌المللی دادگستری در قضیه جبران خسارات وارد به کارمندان سازمان ملل (۱۹۴۹) به نحوی آن را جلوه‌گر ساخته است. بُعد دیگر این مسأله خطیر تخطی نیروهای سازمان از حقوق بشردوستانه بین‌المللی در مأموریت‌هایی است که از طرف سازمان به آنها محول شده است.

^۸ شاید افشای اطلاعات محرمانه تحصیل شده در جریان بازرسی، محتمل‌ترین مورد طرح مسئولیت سازمان‌های ذی‌ربط باشد. بر اساس ماده ۲ پیوست حفاظت از اطلاعات محرمانه (منضم به کنوانسیون ۱۹۹۳ پاریس در مورد خلع سلاح شیمیایی)، اطلاعاتی محرمانه تلقی خواهند شد که توسط دولت عضو ذی‌ربط که اطلاعات از آن کسب شده یا بدان مربوط می‌گردد محرمانه اعلام شود، یا به زعم مدیر کل سازمان، افشای غیر مجاز آنها منطقاً بتواند موجب ورود خسارت به دولت مذکور یا ساز و کار اجرایی کنوانسیون گردد.

^۹ N.B. Krylov, 'International Organizations and New Aspects of International Responsibility', In William E. Butler (ed), *Perestroika and International Law*, Martinus Nijhoff, 1990, p. 221.

شایان ذکر است که در اواخر دهه ۱۹۹۰ بعد از بحران پولی آسیا و وقایع ذی‌ربط، نهادهای مالی بین‌المللی و به ویژه صندوق بین‌المللی پول به شدت مورد انتقاد قرار گرفتند.

^{۱۰} *ILCY*, 1963, vol. II, document A/CN.4/161 and add.1, para. 172, p. 184.

رای مشورتی دیوان بین‌المللی دادگستری در سال ۱۹۴۹ در قضیه جبران خسارات وارد به کارمندان سازمان ملل متحد، با تأیید شخصیت بین‌المللی سازمان،^{۱۱} این حقیقت اساسی را نمایان ساخت که مسئولیت بین‌المللی سازمان‌ها از این حیث نیز برای جامعه بین‌المللی حائز اهمیت است که سازمان‌ها شخص حقوقی بین‌المللی هستند.^{۱۲}

موفقیت کمیسیون حقوق بین‌الملل در تنظیم طرح پیش‌نویس مواد مسئولیت دولت‌ها پس از چهل سال مطالعه و بررسی در سال ۲۰۰۱، کمیسیون را بر آن داشت که بحث خود در حوزه مسئولیت بین‌المللی را در مورد سازمان‌های بین‌المللی آغاز نماید. بر این اساس مجمع عمومی با وقوف بر این تمایل کمیسیون، طی قطعنامه ۵۶/۸۲ مورخ ۱۲ دسامبر ۲۰۰۱ به آن مأموریت داد که به مطالعه و بررسی موضوع مسئولیت سازمان‌های بین‌المللی مبادرت ورزد. کمیسیون در ۸ می ۲۰۰۲ با گنجاندن این موضوع در برنامه کاری خود، آقای «جورجیو گایا» را به عنوان مخبر ویژه خود در مورد این موضوع منصوب نمود و یک گروه کاری تشکیل داد. مخبر ویژه تاکنون سه گزارش مشتمل بر ۱۶ ماده^{۱۳} و شرح آنها در سالهای ۲۰۰۳، ۲۰۰۴ و ۲۰۰۵ به کمیسیون حقوق بین‌الملل تسلیم کرده است.

از سوی دیگر اقدامات و فعالیت‌های سازمان‌های بین‌المللی اصولاً در قلمروی صورت می‌پذیرد که تحت سیطره حاکمیت ملی قرار دارد. از اینرو همواره این نگرانی وجود دارد که در کشور محل استقرار یا فعالیت سازمان نهادهای عمومی و یا اشخاص خصوصی به انحای مختلف متعرض سازمان شوند. این احتمال در مورد

^{۱۱} *ICJ Reports*, 1949, p. 179.

^{۱۲} بنابراین، هر چند شکاف در بگه‌تازی دولت‌ها در جامعه بین‌المللی، مرمون مطرح شدن افراد انسانی، شرکت‌های فراملیتی، سازمان‌های بین‌المللی غیردولتی، اقلیت‌ها، و جمعیت‌های بومی در کنار سازمان‌های بین‌المللی (دولتی) بوده است، لیکن سازمان‌ها به علت برخورداری از شخصیت حقوقی بین‌المللی و تأثیر واقعی و مهم در مسایل جهانی، مقام و منزلتی خاص دارند. *International Law Association, Report of the Sixty-Eighth Conference, 'Accountability of International Organisations', Taipei Conference, 1998, p. 596.*

^{۱۳} ترجمه فارسی این ۱۶ ماده در قسمت ضمیمه کتاب آمده است.

نهادهای عمومی برخوردار از امکانات قضایی و اجرایی بیشتر جلب توجه می‌کند. اعطای مزایا و مصونیت‌ها به سازمان‌های بین‌المللی، سپری حمایتی از آنها در قبال مداخلات مقامات و مراجع ملی ایجاد می‌کند و مانع طرح مسئولیت آنها نزد دادگاه‌های داخلی می‌شود. اما آیا این امر باعث نمی‌شود که دولت‌ها از منزلت اینچنینی سازمان‌های بین‌المللی به واژه افتند و عطای استقرار یا فعالیت سازمان در قلمرو خود را به لقای آن ببخشند. اگر نه اینچنین است چگونه می‌توان میان مسئولیت و مصونیت سازمان موازنه‌ای پدید آورد که در بستر آن منافع ملی دولت ذی‌ربط و نیز منافع بین‌المللی سازمان و دیگر اعضای آن همگی تضمین شوند.

خلاصه آنکه ضرورت‌های ناشی از نظام حقوقی بین‌المللی در مواجهه با فعالیت‌های رو به رشد سازمان‌های بین‌المللی این پرسش را از اهمیتی ویژه برخوردار ساخته است که سازمان‌های بین‌المللی در نظام حقوق بین‌الملل از چه جایگاهی برخوردارند و رابطه میان شخصیت حقوقی سازمان‌ها با مسئولیت آنها، و نیز ارتباط میان شخصیت حقوقی و مسئولیت، با مصونیت آنان چگونه است. بنابراین در گستره‌ی رو به تکامل حقوق سازمان‌های بین‌المللی، کوشیده‌ایم سه زاویه به هم پیوسته این تکامل، یعنی شخصیت، مسئولیت و مصونیت را مورد تجزیه و تحلیل قرار دهیم و رابطه میان آنها با یکدیگر را بنمایانیم. بنابراین ابتدا شخصیت سازمانهای بین‌المللی را در نظام حقوقی بین‌المللی مورد توجه قرار داده‌ایم و سپس سعی کرده‌ایم مجاری التزام سازمان‌های بین‌المللی به حقوق بین‌الملل را مورد توجه قرار دهیم، تا مشخص شود چگونه سازمان‌ها در نظام حقوقی بین‌المللی پذیرای تعهد می‌شوند. از سوی دیگر باید دریافت که در عالم واقع منظور از اعمال سازمان چیست، و به تعبیر دیگر رفتار کدام اشخاص، و تحت چه شرایطی به یک سازمان بین‌المللی منتسب می‌شود. تا اینجا تلاش می‌شود برای ورود به بحث مسئولیت بین‌المللی سازمان‌ها در چارچوب نظام بین‌المللی مقدمات لازم فراهم آید. بر همین اساس پس از ارایه بحثهای مقدماتی و مبنایی، رهیافت مسئولیت بین‌المللی سازمان‌ها در قالب کلی اصول و قواعد مسئولیت دولت‌ها مطرح شده است. در فصل بعد برای تکمیل این نظریه، در جست و جوی پاسخ این پرسش هستیم که آیا

هر عمل متناسب به سازمان می‌تواند برای آن مسئولیت‌آور باشد، یا اینکه چنین عملی باید ناقض تعهدات بین‌المللی سازمان نیز باشد. ابقای شخصیت حقوقی بین‌المللی دولت‌های عضو (با وجود عضویت در سازمان)،^{۱۴} این پرسش مهم را دامن می‌زند که اجتماع اشخاص حقوقی مختلف در یک سازمان بین‌المللی، چگونه بر مرزبندی میان مسئولیت بین‌المللی سازمان و اعضای آن تأثیر می‌گذارد. در فصل بعد رابطه میان عوامل رافع وصف متخلفانه اعمال ارتكابی سازمان‌ها با مسئولیت آنها مورد نقد و بررسی قرار گرفته است. نیک پیداست که هدف اساسی از انتساب مسئولیت به سازمان‌های بین‌المللی جبران خسارات وارده است. از اینرو در فصل بعد آثار و نتایج مسئولیت سازمان‌ها مورد توجه قرار گرفته است.

در فصل آخر و در مقام ایضاح در جست و جوی پاسخ این پرسش برآمده‌ایم که منظور از مصونیت سازمان‌های بین‌المللی در گستره نظام‌های ملی چیست و چه رابطه‌ای میان مصونیت و مسئولیت سازمان وجود دارد و آیا مسئولیت سازمان‌ها در عرصه نظام حقوقی بین‌المللی محصور مانده، یا اینکه می‌تواند اصالتاً و یا از حیث مقدمه مسئولیت بین‌المللی آنها در قالب نظام‌های ملی شایان توجه باشد.

امید است فرصتی فراهم آید تا دیگر بخش‌های حقوق سازمان‌های بین‌المللی

^{۱۴} نباید از یاد برد که عضویت در سازمان‌های بین‌المللی حقی نیست که فقط به دولت‌ها تعلق داشته باشد. عضویت هر سازمان بین‌المللی در سازمانی دیگر (مثل جامعه اقتصادی اروپا که در ۲۶ نوامبر ۱۹۹۱ به عضویت فائو، و در سال ۱۹۹۴ به عضویت سازمان جهانی تجارت درآمد)، یا تأسیس یک سازمان بین‌المللی توسط چند سازمان بین‌المللی دیگر (مثلاً در ۲۹ ژولای ۱۹۹۴ پنج سازمان بین‌المللی، یعنی بانک اروپایی ترمیم و توسعه، صندوق بین‌المللی پول، سازمان همکاری اقتصادی و توسعه، و بانک تسویه حساب‌های بین‌المللی به تأسیس یک سازمان بین‌المللی مستقل و جدید به نام «انستیتوی مشترک وین» مبادرت ورزیدند) بر حساسیت و اهمیت مسأله فرق می‌افزاید. نک:

A- Rachel Frid, 'The European Economic Community, A Member of a Specialized Agency of the United Nations', *EJIL*, 1993, vol. 4, pp. 239-255.

B- A.H. Qureshi, *The World Trade Organisation, Implementing International Trade Norms*, Manchester University Press, 1996, pp. 164-165.

C- F. Rousseau, 'Joint Vienne Institute brèves remarques relatives à la création de l'institut Commun de Vienne', *RGDIP*, 1995, Tome 99, pp. 639-650.

از جمله ساختار، وظایف و اختیارات، عضویت، تأمین مالی، نظام حل و فصل اختلافات و انحلال و جانشینی سازمان‌ها در مجلّدی دیگر به دانشجویان عزیز و اساتید محترم عرضه شود.

فرصت را مغتنم سپرده مراتب امتنان و سپاس خود را از مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهردانش به لحاظ تقبل زحمت چاپ، و نیز از آقای احمد قاسمی فینی به خاطر تلاش فراوان در صفحه‌آرایی و نظارت فنی در طبع و انتشار کتاب ابراز می‌دارم.